ڊاڪٽر محمد شاهد رفيع
سنڌيڪار: عبدالهادي ٽيپو

سيڪيولرزم ۽ ان جي حقيقت

هر زماني جو انسان اهو سمجهندو رهيو آهي تہ هو نئين زماني ۾ رهي پيو. اهو صحيح بہ آهي تہ هر زماني ۾اوزار بدلجندا رهندا آهن. پر انسان جو بنيادي مسئلو تہ زندگيءَ جو مقصد آهي؟ ان جي باري ۾ نظريا گهڻو ڪري ساڳيائي رهيا آهن. اصل ۾حضرت آدم ع جو هن دنيا ۾ اچڻ، حالتن جي دائمي تبديلين جي شروعات هئي، ڇو تہ ڪش مڪش جي ابتدا حضرت آدم ع جي تخليق جي وقت کان ئي شروع ٿي وئي هئي، واذ قلنا للملائڪة اسجدوا لادم فسجدوا الاابليس ا بيٰ واستڪبر وڪان من الڪفرين

(پوءِ جڏهن اسان فرشتن کي حڪم ڏنو تہ آدم ع جي آڏو جهڪي وڃو تہ سڀئي جهڪي ويا پر ابليس انڪار ڪيو. هو پنهنجي وڏائي جي هٺ ۾ پئجي ويو ۽ نافرمانن ۾ شامل ٿي ويو.)

حضرت آدم ع کي دنيا ۾ ڪوڪلڻ وقت الله تعاليٰ واضع طرح ٻڌائي ڇڏيو هو تہ شيطان ۽ انسان قيامت تائين هڪ ٻئي جا دشمن رهندا.

وقلنا اهبطوا بعضڪم لبعض عدّو ولڪم في الارض مستقر ومتاع اليٰ حين

(اسان حڪم ڏنو تہ” هاڻي توهين سڀ هتان لهي وڃو توهين هڪٻئي جا دشمن آهيو ۽ توهان کي هڪ خاص وقت تائين زمين ۾ رهڻو آهي ۽ اتي ئي گذر بسر ڪرڻو آهي_“

الله تعاليٰ نہ رڳو اهو ٻڌايو هو تہ شيطان ۽ انسان هڪ ٻئي جا دشمن آهن، پر اهو بہ اشارو ڪيو هو تہ انسانن جي وچ ۾ بہ ٽولا هڪٻئي جي ابتر بنجي ويندا.

فمن تبع هداي فلا خوف عليهم ولاهم تحزنون والذين ڪفروا بايتنا اولئڪ اصحاب النار هم فيها خالدون.

(سو جيڪي ماڻهو منهنجي هن هدايت جي پيروي ڪندا، تن لاءِ ڪنهن بہ خوف ۽ رنج جو موقعو نہ هوندو ۽ جيڪي ان کي قبول ڪرڻ کان انڪار ڪندا ۽ اسان جي آيتن کي ڪوڙو ڪندا، سي باهہ ۾ وجڻ وارا آهن “)

اهي ٻنهي قسمن جا ذهن انسانيت جي شروعات کان ئي وجود ۾ اچي ويا هئا. پنهنجن عملن کي جائز ثابت ڪرڻ جي ذهنيت، ٻنهي قسم جي طرز عمل کي ٻن ٽولن ۾ ورهائي ڇڏيو. هڪڙو مادي دنيا کان ماوراء هدايتن جي قائلن جو ٽولو ۽ ٻيو ان جي منڪرن جو ٽولو. اڳتي هلي انهن ٻنهي ٽولن جا بہ بيشمار قسم ٿي پيا. مثال طور قائلن مان هڪڙو قسم الهامي هدايتن کي مڃڻ وارن جو آهي ۽ ٻياالهامي هدايتن جي بدران ٻين هدايتن ۽ روايتن کي مڃڻ وارا آهن. وري الهامي هدايتن کي وارن ۾ مختلف مذهبن جا ماڻهو اچي وڃن ٿا. ۽ هر مذهب جي پوئلڳن ۾ ڪيترن قسمن جون ڏار ڏار سوچون ۽ فڪر رکندڙ ماڻهو آهن تہ ڪيترن قسمن جا عمل ڪندڙ بہ آهن ساڳئي طرح منڪرن جا بہ گهڻائي قسم آهن. ۽ انهن مان هر هڪ جا بہ ڪيترائي قسم آهن پر ٿلهي ليڪي دنيا ۾ فردن جي وچ ۾ بنيادي طرح فقط ٻہ ٽولا آهن هڪڙو ٽولو انساني عقل کان مٿي جي حقيقتن ۽ هن زندگيءَ کانپوءِ ڪنهن بہ ڪنهن شڪل ۾ ٻئي زندگيءَ جي هجڻ جو قائل آهي، جڏهن تہ ٻيو ٽولو ان جي نظر ۾ا نساني عقل ئي صحيح ۽ غلط يا خير ۽ شر جي ڪسوٽي آهي، ۽ جيڪا بہ خوشي يا ڪاميابي آهي، سا هن ئي زندگيءَ جي خوشيءَ ۽ فتح مندي ۾ آ هي. پهرئين ٽولي جي صحيح، ڪامل، واضع ۽ مضبوط عقيدن ۽ عملن جي مجموعي جو نالو اسلام ۽ مسلمان آهي، جڏهن تہ ٻئي ٽولي جي و اضح شڪل جو نالو مادّہ پرستي ۽ سيڪيولرزم آهي.

ان مان معلوم ٿئي ٿو تہ جيتوڻيڪ سيڪيولرزم وغيره جا اصطلاح نوان آهن، پر اهو سيڪيولرزم جو نظريو قديم زماني کان ئي موجود رهيو

آهي. الهامي تعليمات جي مقبوليت ۽ روشني جي دور ۾ ان جي انڪار ٿورو گهٽجي وڃي ٿي، ان جي روشني جهڪي ٿيڻ تي ان ۾ واڌارو اچي وڃي ٿو تنهنڪري هر دين جي داعيءَ کي اهو ڄاڻڻ ضروري آهي ته دعوتي ڪم ۾ عام طور تي ڪهڙا ڪهڙا مسئلا آڏو ايندا آهن ۽ انهن مسئلن جي اصليت ڇا آهي؟ ۽ انساني ڀلائي جي واٽ ڏانهن سڏڻ ۾ بنيادي طرح ڪهڙا مسئلا سامهون ايندا آهن. ڪي ماڻهو مسجهن ٿا ته ا لهامي هدايتن کان بيپرواهه ٿي انسان، ذاتي مفادن حاصل ڪرڻ ۾ ئي ڪاميابي ماڻي سگهي ٿو پر ان جو لازمي نتيجو اهو نڪرندو آهي جو هر هنڌ نفسا نفسي پيدا ٿي پوندي آهي ۽ فساد چٽبو آهي. سو ان جو حل اهو آهي ت ه انسان کي وري مذهب ڏانهن موٽايو وڃي، پر ٻين ماڻهن . جو چوڻ آهي ته ڪن چالاڪ ماڻهن، پنهنجي وڏيرپ قائم ڪرڻ لاءِ ماڻهن کي مذهبن ۾ ورهائي ڇڏيو آهي، اهي مذهبي جيڪڏهن ختم ٿي وڃن ٿا ماڻهن جي ذاتي زندگين تائين محدود ٿي وڃن ته هوند عام ماڻهن جي وچ ۾ موجود نفرت به ختم ٿي وڃي ۽ دنيا امن جو گهر ٿي پوي، يعني انساني مسئلن حل ڪرڻ لاءِ هڪڙو نظريو الهامي هدايتن ڏانهن سڏي ٿو جڏهن ته ٻيو سيڪيولرزم ڏانهن سڏي ٿو انهيءَ بنيادي ۽ وڏي ورڇ جي موجودگيءَ ۾، اهو بهتر آهي ته اسين سيڪيولرزم کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪريون.

سيڪيولرزم

سيڪيولرزم جو ترجمو ” لادينيت “ ڪيو وڃي ٿو پر ڪي ماڻهو ان ترجمي کي نٿا مڃين ۽ چون ٿا ته سيڪيولرزم بيديني نه آهي، ان جو صحيح ترجمو ” دنيويت “ هئڻ گهرجي جيئن عربي ۾ ان جو ترجمو ” علمانيه “ يا علمانة “ ڪيو وڃي ٿو جيڪي ماڻهوعين تي زير ڏيئي پڙهن يا چون ٿا، سي ان جي نسبت عالم (دنيا) ڏانهن ڪن ٿا، ته هي هڪڙو اهڙي قسم جو رويو آهي جيئن هڪڙو ديني رويو ٻيو دنياوي رويو هوندو آهي. ۽ جيڪي ماڻهو عين کي زير ڏيئي پڙهندا يا اچاريندا آهن، سي ان جي سبت

علم ڏانهن ڪندا آهن يعني هڪڙو فڪري انداز يا طرز فڪر آهي يعني هڪڙو ديني فڪر ۽ ٻيو علمي فڪر آهي. اهو ترجمو ڪرڻ وارا گهڻو ڪري عيسائين يا مغزلي دنيا کان متاثر هوندا آهن، چو ته:

مغرب ۾ دين ۽ علم هڪ ٻئي جي ابتڙ لفظ آهن. انهن وٽ جيڪا ڳالهه ديني يا مذهبي هوندي آهي سا علمي ٿي ئي نٿي سگهي.

اهڙي طرح ڪابه ۽ علمي ڳالهه ديني ٿي نٿي سگهي، مطلب ته انهن وٽ علم ۽ عقل، دين جي مقابلي م آهن ۽ ان جو مند (ابتڙ) آهي. ساڳئي طرح علمانيه يا عقلانيه اهڙو رويو آهي جيڪو دين جي بر عڪس آهي.

پاڪستان ۾ لفظن جي صحيح استعمال ڏانهن توجه نٿو ڪيو وڃي .

نه ترجمي تي ۽ نه ئي اچار ۽ لهجي تي. مورڳو ڪجهه عرصي کان ته محسوس پيو ٿئي ته غلط اچارن ۽ غلط لهجي کي ڄاڻي واڻي رواج ڏنو پيو وڃي ۽ مٿان وري انگريزيءَ کان مرعوبيت سون تي سهاڳو آهي. سيڪيولر حضرات لاءِ اها صورتحال ته وڏي غنيمت آهي، تنهن ڪري هو ان جو ترجمو ڪرڻ جي ضرورت ئي محسوس نٿا ڪن ۽ سيڪيولر ۽ سيڪيولرزم جا لفظ ئي استعمال ڪري رهيا آهن، اهڙي طرح هو عوام لاءِ اڻوٽندڙ لفظ ” لا دينيت “ جي استعمال کان بچيل رهن ٿا.

مغربي زبانن ۾ سيڪيولرزم جي معنيٰ اهڙي ڳالهه آهي جيڪا ديني (مذهبي) نه هجي، يعني لاديني هجي. پر عرب ملڪن ۾ ان ترجمو ” علماني “ يا ” مدني “ ا نهيءَ لاءِ ڪيو ويو آهي ته جيئن ماڻهن جا مذهبي جذبا جلد متاثر نه ٿين.

سيڪيولرزم ڇا آهي؟

انگريزي لفظ سيڪيولرزم لاطيني ٻوليءَ جي لفظ (Seculum) سيڪيولم مان ورتل آهي. جنهن جي معنيٰ آهي ” موجوده زمانو “ يا ” هي دنيا “ ان کي يوناني زبان ۾ ( ) چون ٿا. يعني اهڙو طرز فڪر يا رويو جيڪو

هن دنيا جي معاملن بابت هجي، ۽ هتي جي مسئلن جو حل ڪنهن ماوراءِ العقل طريقي، شخصيت يا هدايت مان ڳولهڻ جي بدران دنيا جي وسيلن مان ڳولهجي، هن دنيا ۾ رهندي ۽ هتي موجود وسيلن ذريعي سمورا مسئلا حل ڪرڻ ٻيو مطلب اهو آهي ته انساني عقل ئي سڀ کان مٿانهين شيءِ آهي ۽ ماڻهو کي ڪنهن ٻئي طرف ڏسڻ جي ضرورت ڪانهي. تنهن ڪري هر اهو ڪم، انداز يا طرز فڪر جيڪو هن دنيا جي معاملن بابت هجي تنهن کي سيڪيولر چيو وڃي ٿو. جئين Religious Educmlin (دني تعليمي) Secular Education (سيڪيولر تعليم).

يورپ ۾ 1648ع کان Sewlarization جو اصطلاح دائج ٿي هو. اهي پادري جيڪي رڳو چرچ جي معاملن ۾ مشغول رهندا هئا تن کي (Religion Priest) ۽ چرچ جي معاملن کان علاوه ٻين سرگرمين ۾ شريڪ ٿيندڙ پادرين کي (Secular Priest) چيو ويندو هو.

سيڪيولرزم جا اصول

سڪيولرزم جو بنيادي اصول هي آهي ته انساني بهتري ۽ ترقي کي مادّي ذريعن ۾ ئي ڳولهڻ گهرجي، جو ته گهربل مقصد جي حاصل ڪرڻ لاءِ انهن ئي ذريعن کي استعمال ڪري سگهجي ٿو.

سيڪيولرزم جي تشڪيل ۽ ترقي اهڙي زماني ۾ ٿي، جڏهن سائنس ۽ مذهب هڪٻئي جا مخالف ايڪا هئا.سيڪيولرزم جي علمبردارن چيو ته انساني معاملن تي آزاد نموني غور فڪر ڪرڻ گهرجي. رياضيات، طبيعات، طبيعات ۽ ڪيميا وانگر انساني زندگيءَ جي بهبودي ۽ ڪاميابي لاءِ به سيڪيولر طريقو اختيار ڪرڻ گهرجي. ان سلسلي مشهور مفڪر هاروي ڪاڪس چوي ٿو ته " سيڪيولرزم هڪ اهڙي نظرئي جو نالو آهي، جيڪو ڪافي حد تائين هڪڙي نيئن مذهب وانگر عمل ڪري ٿو“.

الاهيات ۾ نا معلوم دنيا جو ذڪر ڪيو ويندو آهي، جڏهن ته سيڪيولرزم اهڙي ڪنهن به دنيا ۽ ان جي تشريح کان لاتعلق هوندو آهي.

هي هن معلوم دنيا بابت ئي گفتگو ڪري ٿو ۽ دنيا کانسواءِ ڪنهن ٻئي زندگي کي مڃڻ يا نه مڃڻ جي ذڪر کان لنوائيندو آهي جو ته توحيد يا الحاد کي ڪنهن به تجربي جي آڌار ئي ڪو نه جاچيو يا پرکيو ويو آهي. سيڪيولر اصول مطابق اهو نٿو چئي سگهجي ته دنيا کان سواءِ ٻئي ڪنهن هنڌ روشني ڪانهي. هائو، البته اهڙي روشني انساني مقصدن حاصل ڪرڻ ۾ مفيد نه آهي.

انهيءَ ڪري جيڪڏهن ڪو فرد انفرادي طرح ڪي مذهبي مشغلا اختيار ڪرڻ چاهي ٿو ته سيڪيولرزم کي ان تي ڪو به اعتراض ڪونهي جيتوڻيڪ سيڪيولرزم کي هميشه لاديني يا الحادي نظريو سمجهيو وڃي ٿو. پر هولي اوڪ جو چوڻ آهي ته هو اهڙن مذهبي ماڻهن سان به گڏجي ڪم ڪرڻ لاءِ تيار آهي جيڪي انسانيت جي ڀلائي لاءِ سيڪيولر انداز ۾ ڪم ڪري سگهندا هجن.

سيڪيولرزم جي اصول مطابق اخلاقيات جو تعلق عقل سان آهي ۽ برائيون علم جي گهٽتائيءَ جي ڪري ٿين ٿيون، انساني نيت جي ڪري نٿيون ٿين، ۽ عقل ۽ دانشمندي جا اصول سموري انسانذات تي لاڳو ٿين ٿا. تنهنڪري غربت ۽ نا الضافيءَ ٻنهي کي مادّي ذريعن سان ئي ختم ڪري سگهجي ٿو. اخلاقي ويو اهوئي آهي. جيڪو عام ڀلائيءَ جو ذريعو بنجي ۽ سائنس جئين صحت جي طريقن کي مقرر ڪري ٿي، تيئن خوشيءَ جا قانون به مقرر ڪري سگهي ٿي. سيڪيولرزم موجب نيڪيءَ کي فائدي جو درجو ڏيڻ جي بدران فائدي کي نيڪيءَ جو درجو ڏيڻ گهرجي.

انسان لاءِ ڪهڙي شيءِ بهتر آهي؟ ان تعين عقل ۽ تجربي جي آڌار تي هئڻ گهرجي، سيڪيولر تصور ۾ نيڪيءَ کي پاڻ ڀرو هئڻ گهرجي، ۽ ان کي ڪنهن عالم الغيب هستيءَ آڏو دعائون ڪرڻ نه گهرجي، جو ته (عام اسين طبعي قانون هيٺ ڪم ڪندا آهيون ۽ فرد جي ذميواري هي آهي ته هو ان قانون کي سمجهي ۽ ان مطابق زندگي بسر ڪري.

سيڪيولرزم حاصل اصول توڙي سندس باني ۽ ٻين هم علم برادرن جا خيال اهم ظاهر ڪن ٿا تہ انهن جي فظرم مذهب جو مطلب عيسائيت آهي، تنهنڪري انهن Christian Errors (عيسائيت جو غلطيون) ۽ Bibli cal Contradictins (بائيبل جي تضادن) جو ذڪر ملي ٿو جڏهن تہ :

It the Foumders of Secularism had Studiad other Religions as well, They would hawe Realized that in The teachings of Islam, hummity anld find the ways of development and Progress and that Islam was the Religian of Sawlarism.

جيڪڏهن سيڪيولرزم جا باني ٻين مذهبن جو مطالعو بہ ڪن ها تہ کين خبر پوي ها تہ اسلامي تعليمات ۾ انسانيت کي ترقي ڪاميابي نصيب ٿي سگهي ٿي، ۽ اهو بہ تہ اسلام دنيا ۾ زندگي گذارڻ جو دنگ سيکاريندڙ مذهب آهي.

جيڪڏهن سيڪيولرزم جي علمبردارن اسلام جو مطالعو ڪيو هجي ها تہ انهن کي ڪنهن جي خدا سيڪيولرزم تخليق ڪرڻ جي ضرورت نہ پوي ها. البتہ اها ڳالهہ واضع ڪرڻ ضروري آهي تہ اسلام جو مطلب باخدا سيڪيولرزم ڪونهي، ٻنهي جا پنهنجا پنهنجا فڪري نظام آهن. تنهنڪري سيڪيولرزم کي نئون ۽ ڌار مذهب چئي سگهجي ٿو. اسلام جي حوالي سان سيڪيولر ذهن جي صحيح نمائندگي ۽ ترجماني ڪندي هڪڙي مصري خاتون سميعہ اي Samiae چوي ٿي:

Those orguing agaimst it Secularim now, do thy wont on Islamic country like Iran? I do not want to Live in another Sawdi argia or Iran. It you Really want to apply the Shariah like in sawdi aralia, of conrse, you will

first fan alcohot and you will confine wornen to their hones. No Islamic Rule Prevents a wife to the beaten. A husband wonld just beat his wife and then go to the Friday prayers.

جيڪي ماڻهو اڄ هن (سيڪيولرزم) جي بر خلاف ڳالهيون ڪن پيا، ڇا اهي ايران جهڙو اسلامي معاشرو چاهين ٿا ؟ آئون ڪنهن بہ سعودي عرب ايران جهڙي ملڪ ۾ نٿي رهڻ چاهيان جيڪڏهن توهين واقعي سعودي عرب جهڙي شريعت نافذ ڪرڻ چاهيو ٿا تہ تو هان کي سڀ کان اڳ شراب تي بندش وجهڻي پوندي ۽ عورتن کي گهرن ۾ قيد ڪرڻو پوندو. ڪو بہ اسلامي قانون عورت کي مارڪٽ کان نٿو بچائي، مڙس پنهنجي زال کي مار ڏيئي يڪدم جمعي نماز پڙهڻ لاءِ هليو ويندو آهي.“

مٿين عبارت جي هڪ هڪ لفظ مان مذهب اسلام ۽ اسلامي تعليمات جي باري ۾ جنهن ” اٽڪاٽاٽي ۽ بعض“ جو اظهار ٿئي پيو سو ڪنهن بہ سيڪيولر ذهن کي سمجهڻ لاءِ ڪافي آهي، انهيء ڪري Secularization is جو مقصد اهو ٻڌايو وڃي ٿو تہ Sewlarization is defined as the deliverance of man, first from religims and then from metaphysical Control over his reason and his Language.

” سيڪيولرزم جو مطلب آهي تہ ماڻهوءَ کي پهرئين مذهب ۽ پوءِ سندس عقل ۽ فهم کي ما بعد الطبيعاتي گرفت کان آزاد ڪرائڻ .“

مغرب ۾ سيڪيولرزم جي ارتقاء جا سبب

مغربي دنيا ۾ سيڪيولرزم جي شروعات ۽ واڌ ارتقاء جا ڪيئن سبب هئا، اهي سبب سياسي ۽ معاشرتي هئڻ سان گڏ مذهبي بہ هئا. مغربي دنيا مسيحي تعليمات جي اثر هيٺ هئي ۽ انهن جي مذهبي تصور ۾ ديني ۽ دنياوي لحاظ کان ويڇا موجود هئا. جنهن جو بنياد انجيل ۾ حضرت عيسيٰ

عہ ڏانهن منسوب هي قول آهي تہ ” جيڪو حصو جو آهي، سو قيصر کي ڏيو ۽ جيڪو خدا جو آهي سو خدا کي ڏيو.“

مغربي دنيا ۾ خدا جو تصور بہ عجيب آهي تہ ” هي ويچارو مسڪين خدا، انگريزن جي بادشاهہ وانگر آهي، جيڪو بادشاهہ تہ آهي پر حڪومت نٿو ڪري “.

ٻيو هي بہ تہ عيسائي مذهب ۾ ماڻهن جي زندگيءَ جي مختلف معاملن لاءِ يا معاشرتي لاڳاپن توڙي رياستي ۽ سياسي معاملن لاءِ احڪام موجود نہ آهن. عيسائيت ۾ فقط حضرت عيسيٰ جا روحاني ۽ اخلاقي وعظ ملن ٿا، تن مان بہ هو زندگيءَ جا عام معاملن ۾ ڪي اصول ۽ ضابطا جوڙي سگهيا ٿي، سي بہ هنن ڪونہ جوڙيا آهن. تنهنڪري انهن کي معاشرت، معيشت سياست ۽ اخلاق جا جيڪي بہ قانون يا ضابطا ڏنا وڃن ٿا سي سندن مذهب سان نٿا ٽڪرائين.

مغربي تهذيب ۽ معاشرت ۾ جيڪڏهن حڪومت مذهب کان، يا مذهب، حڪومت کان ڌار ٿي وڃي ٿي تہ نہ حڪومت کي ڪا پريشاني ٿئي ٿي ۽ نڪي مذهبي تعليمات تي عمل ڪرڻ ۾ ڪا رنڊڪ پيدا ٿئي ٿي، اٽلو رياست، مذهب کان بلڪل لا تعلق رهندي بہ. مذهب جي مالي ۽ اخلاقي حمايت جاري رکي سگهي ٿي_.

ڪليسا ماضيءَ ۾ علم ۽ راءِ جي آزادي جي حوالي سان جيڪو ڪردار ادا ڪيو هو تنهن جي نتيجي ۾ مغربي ماڻهو توڙي مغربي قومن جي نظر ۾ ڪليسا ڏاڍ، ڏمر، دهشت ۽ خونريزي جو ٻيو نالو ٿي پيو هو تنهنڪري يورپ ۾ عوام ان جي برخلاف اٿي کڙا ٿيا ۽ ڪليسا جي هر گرفت کان آزاد ٿي ويا.

اتي جي مغربي جلادن کان نجات حاصل ڪرڻ جو اهو ئي ذريعو هو يعني مذهب ۽ مذهبي ماڻهن کان، حڪومت کي جدا ڪري ڇڏجي، تنهنڪري مغربي قومن جي اجوڪي تصور مطابق مذهب کي اقتدار يا

حڪومت ۾ شامل ڪرڻ، اڳوڻي ڏڪوئيندڙ صورتحال ڏانهن موٽڻ جي مترادف آهي.

اسلامي دنيا جي بلڪل برعڪس صورتحال

مٿي ڏنل سبب يا عامل اهي آهن جن جي ڪري مغرب ۾ سيڪيولرزم جي مزاحمت ڪانہ ڪئي وئي، اٽلوان جو آڌار پاءِ ڪيو ويو ۽ ان کي نجات ڏياريندڙ ترقي پسند ۽ انساني وقار، امن ۽ آزادي جي علامت سمجهيو ويو. پر اسلامي دنيا ۾ فڪري توڙي ديني ۽ معاشرتي لحاظ کان حالتون بلڪل ڌار هيون.

مسيحي تعليمات جتي هي چوي ٿي تہ” قيصر جو حصو قيصر کي ڏيو ۽ خدا جو حصو خدا کي ڏيو “ اتي اسلام پنهنجي پوئلڳن کي سيکاري ٿو تہ

” زمين ۽ آسمان ۾ جيڪي ڪي آهي سو سڀ هن جوئي آهي“ (لہ مافي السموت وما في الارض) تنهن ڪري هر مسلمان کان اعلان ڪرايو ويو تہ قل ان صلاتي ونسکي ومحياتي ومماتي لله رب العلمين (چيو تہ، منهنجي نماز، منهنجيون سڀ عباداتي رسمون، منهنجو جيئڻ، منهنجو مرڻ، سڀ الله رب العلمين لاءِ آهي)

مسيحي دنيا جي سرگرمين ۽ فڪر (Thinking) جو مول متو هي آهي تہ “ خدا اهڙو بادشاهہ آهي جيڪو جيڪو حڪومت نٿو ڪري“ ان جي بلڪل برعڪس مسلمان اهو يقين رکي ٿو تہ :_

(اللهم مالڪ الملڪ تؤتي الملڪ من تشاء وتنزع الملڪ ممن تشاء تعز من تشاء وتذل من تشاء، بيدڪ الخير انڪ عليٰ ڪل شيءٍ قدير) خدا وندا، ملڪ جا مالڪ ! تون جنهن کي چاهين حڪومت ڏين ۽ جنهن کي چاهين کسي وٺين جنهن کي گهرين عزت بخشين جنهن کي گهرين ذليل ڪري ڇڏين سڀ چڱائي تنهنجي ئي اختيار ۾ آهي بيشڪ تون هر شي تي قادر آهين.

عيسائيت ۾ ماڻهن جي زندگي جي معاملن بابت هدايتون نٿيون ملن. تہ اسلام ۾ انساني معاملن بابت هر طرح هدايتون ڏنل آهن. صفائي طهارت، غسل، ڪاڌي پيتي تجاوت، معيشت، نڪاح طلاق ملڪي معاملن، صلح، جنگ مطلب تہ زندگيءَ جو ڪو بہ اهڙو پهلو ڪونهي جنهن ۾ قرآن ۽ سنت مسلمانن جي رهنمائي نہ ڪئي جي. مٿيان سبب اهڙا سبب آهن جن جي ڪري سيڪيولرزم جو مطلب دينويت يا علمانيہ سمجهڻ وارن جي ڳالهہ مسلمان معاشرن ۾ قبول ڪا نہ ٿي سگهي آهي ساڳئي طرح ان جو مطلب علم جي حوالي سا علمانيہ سمجهڻ وارن کي مغرب ۾ تہ پزيرائي ملي سگهي ٿي ۽ ملي بہ آهي، ڇو تہ اتي غور فڪر، ڪائنات جي تحقيق ۽ تسخير، تدبر ۽ تعقل، مذهب جي خلاف هئا ۽ اڄ بہ مغرب ۾ ايترو چوڻ ڪافي سمجهيو وڃي ٿو تہ " هي منهنجو عقيدو آهي، ان تي بحث نٿو ٿي سگهي، " مغرب جي فڪري سانچي مان نڪتل ماڻهو تہ ان دليل کي مڃين ٿا، ڇو تہ اهي سمجهن ٿا تہ سيڪيولرزم هئڻ جو مطلب علمي طريقو اختيار ڪرڻ، علم جو احترام ڪرڻ ۽ زندگيءَ جي معاملن کي علمي تقاضائن مطابق حل ڪرڻ آهي، جڏهن تہ انهن وٽ مذهبي رويي جو مطلب آهي ذاتي جذبا، مفروضا، وهم يا انڌي تقليد آهي.

ان جي برعڪس مسلم معاشري ۾ ڪوبہ وچولي درجي جو ماڻهو بہ ڄاڻي ٿو تہ اسان جو سمورو دين علم آهي. قرآن شريف علم جو سر چشمو آهي ۽ معجزو آهي. جڏهن عربستان جي مشرڪن، نبي ڪريم صلي الله عليہ وسلم کان معجزو گهريو تہ خود الله تعاليٰ ان جو جواب ڏنو تہ " ڇا انهن ماڻهن لاءِ هيءَ (نشاني) ڪافي ڪانهي، تہ اسان تو تي (هي) ڪتاب نازل ڪيو آهي جيڪو ڪين پڙهي ٻڌايو وڃي ٿو؟)

الم يکفهم انا انزلنا عليک الکتب يتليٰ عليهم

قرآن پاڪ بہ هڪڙو علمي معجزو ۽ علم جو سر چشمو آهي. اهو ماڻهن کي سڏي ٿو تہ اچو اکيون کولي ڏسو پاڻ تي بہ غور ڪريو تہ زمين ۽

آسمان جي انتظام کي سمجهڻ جي ڪوشش ڪريو ماڻهن کي گهرجي تہ هو مخلوقات جي تخليق کي ڄاڻڻ جي ڄاڪوڙ ڪن دنيا جي تاريخ تي غور فڪر ڪن، تان جو نبوت ۽ توحيد کي بہ عقل ۽ فڪر سان سمجهڻ جي قرآن ترغيب ڏئي ٿو اهڙي علمي فضا ۾ اها ڳالهہ مسلم معاشرن ۾ ڪئين قبول ڪري سگهجي ٿي تہ " مذهب کي هڪ پاسي رکو ۽ سيڪيولرزم اختيار ڪريو ڇو تہ سيڪيولرزم علمي رويي جو نالو آهي" اهو ئي سبب آهي جو سيڪيولرزم کي جڏهن مسلم معاشرن ۾ نافذ ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويئي تہ ان کي زور زبردستي سان نافذ ڪرڻو پيو ان جو واضع مثال ترڪي ترڪي آهي، نورسي تحريڪ تي بحث دوران ترڪيءَ ۾ سيڪيولرزم نافذ ڪرڻ جو ذڪر ٿي چڪو آهي تہ اتي ڪيڏو نہ رت وهايو ويو هو ڪيترن ماڻهن کي قيد ۽ بند ۾ رکيو ويو هو قرآني متن تي پابندي هئي وئي هئي ، اذان بند ڪرائي وئي هئي تان جو خانقاهن ۽ مدرسن کي بہ غير قانوني ٺهرايو ويو هو اسلامي لباس پائڻ کان زوري رو ڪيو ويو هو ۽ انگريزي هيٽ استعمال ڪرڻ کي لازم ڪيو ويو هو ذاتي توڙي خانگي زندگي بابت اسلامي قانون کي ختم ڪيو ويو هو.

اسلامي معاشري ۾ سيڪيولرزم کي نافذ ڪرڻ لاءِ جڏهن بہ اهڙا قدم کڻڻا پون، تہ ان کي لا دينيت نہ چيو وڃي تہ پيو ڇا چيو وڃي. اهوئي سبب آهي جو هاڻي اسلام يا مسلمانن جي معاشرن ۾ سيڪيولرزم پنهنجي اصل صورت ۾ نہ، پر مختلف لبادن اوڍائي رائج ڪيو پيو وڃي. جيڪڏهن صاف صاف طرح سيڪيولرزم جي تبليغ شروع ڪئي وڃي تہ پهرئين ئي مرحلي ۾ عوام خبردار ٿي ويندو ۽ سيڪيولرزم کي عوام ۾ داخل ٿيڻ جو رستو ڪونہ ملندو. جيئن اسلامي جمهوريہ پاڪستان جي صدر (2007ع ۾) معاشري کي سيڪيولرزم بنائڻ لاءِ ڪافي قدم کنيا. پر هو پنهنجي زبان سان پاڪستان کي روشن خيال، ترقي پسند، جديد، اسلامي فلاحي مملڪت بنائڻ جي ئي ڳالهہ ڪندو هو هن پنهنجو آئيڊيل ڪمال اتا ترڪ

ڪي مقرر ڪيو و. ڇو تہ ڪيس خبر هئي تہ قوم جي اڪثريت فقط اهو ڄاڻي ٿي تہ ڪمال اتاترڪ هڪڙي برادر اسلامي ملڪ جو رهنما هو. مسلمان معاشرن ۾ سيڪيولرزم عناصر، ڄاڻي واڻي انهيءَ ڏر ريڊوسي ٻاڪري جي پاليسي تي ڪاربند آهن.

مطلب تہ اسان جي ۽ انهن ماڻهن جي وچ ۾ جيڪي مسئلن جي اسلامي حل جا دشمن آهن يا سيڪيولرزم جا علمبردار آهن يا اسلامي شريعت جي نفاذ جا مخالف آهن. جي وچ ۾ جيڪو اهم ترين مسئلو آهي سو پنهنجي مؤقف کي واضع طرح بيان ڪرڻ جو آهي ۽ ان سوال جي باري ۾ واضع نقطہ نظر اختيار ڪرڻ جو مسئلو آهي تہ ڇا هو مسلمان آهن ؟ ڇا هو اسلام جا همنوا آهن يا ان جي مخالف آهن؟ ڇا اهي شريعت جي نفاذ جي حق ۾ آهن يا ان جي بر خلاف آهن؟

گهڻو گمان اهو آهي تہ هو اهوئي چوندا تہ اسين مسلمان آهيون، ۽ نسلي طرح اسلام سان لاڳاپيل آهيون. ظاهر آهي تہ اهي ماڻهو جن کي سياست تجربيڪار بنائي ڇڏيو آهي، تن مان اهڙي اميد نٿي ڪري سگهجي جئين مصر جهڙي ملڪ ۾ مسلمانن جي وچ ۾ رهندي اهي دنيا داستي ڇئي ڇڏين ٿا تہ دين جو دور هاڻي ختم ٿي ويو آهي ۽ اسين دين تي ايمان نٿا رکون، هتي اهڙو اعلان ڪندي ئي هو عوام جي حمايت کان محروم ٿي ويندا.

عوامي حمايت جي محرومي جي خوف کان پنهنجي مٿان اوڍڻ لاءِ لبادو هيٺيان لفظ ۽ لعرا آهن، راءِ جي آزادي عورتن جا حق، عورتن جي آزادي، ٻارن جا حق وغيره وغيره ۽ انهيءَ مقصد کي حاصل ڪرڻ لاءِ ماڻهن مان حيا جو احساس آهستي آهستي ختم ڪرڻ آهي، بزرگن جي احترام ۾ گهٽتائي اسلامي ماضيءَ سان تعلق ڪاٽڻ، خانداني نظام جي پاڙ پٽڻ عالمي ثقافت جو کي وڌائڻ سائنس ۽ معيشت کي ئي انسان جي ڀلائي ۽ خوشيءَ

جو سامان سمجهائڻ وغيره جهڙا منصوبا هلائڻ جي ڪوشش ڪئي پئي وڃي.

سيڪيولرزم تي گفتگو ڪندي هيستائين ہ ڳالهيون واضع ٿي سامهون آيون آهن.

1_ سيڪيولرزم هڪ نيئن دين ۽ ڌار نظام زندگيءَ جي شڪل اختيار ڪئي آه.

2 سيڪيولرزم نہ رڳو ذهني رويي جي جوڙ جڪ جو تقاضا ڪري ٿو پر ان کي پوري طرز زندگي ۽ نظام حيات جي حيثيت سان پنهنجو مطالبو ہ ڪري ٿو ۽ ان کان ہ اڳتي وڌي هي اڳرائي ۽ جارحانا انداز ۾ پوري دنيا ئي غالب نظام ۽ ڪلچر جي حيثيت اختيار ڪرڻ چاهي ٿو.

انهن سين جي ڪري ان ۾ ڪنهن ٻئي مذهب ۽ خاص طور تي اهڙي ڪنهن دين جي ڪاہ گنجائش ڪانهي، جيڪو عبادتي رسمن جوئي نہ پر زندگيءَ جي سمورن معاملن ۾ پنهنجي تعليمات جو تقاضا ڪندڙ هجي. اهوئي سبب آهي تہ سيڪيولرزم جنهن عيسائيت جي تضادن ۽ ڪمزورين جي رد عمل مان جنم ورتو هو تنهن هاڻي اسلام جي اصل مد مقابل دين جو درجو حاصل ڪري ورتو آهي. جيئن اسلام هڪ دعوتي مذهب آهي، تيئن سيڪيولرزم ہ دعوتي مذهب ٿي پيو آهي، ٻئي ماڻهن کي توڙي معاشرن کي پاڻ ڏانهن اچڻ جي دعوتي مذهب ٿي پيو آهي، ٻئي ماڻهن کي توڙي معاشرن کي پاڻ ڏانهن اچڻ جي دعوت ڏيئي رهيا آهن. پر ٻنهي جو پيغام ۽ دعوتي انداز هڪ ٻئي کان بلڪل جدا آهي.

اسلامي دنيا ۾ سيڪيولرزم جا عنوان

اسلام پنهنجن عقيدن، اخلاقي ۽ معاشرتي تعليمات، ۽ الله ۽ سندس مخلوق سان محبت جي آڌاري ماڻهن کي دين ڏانهن سڏي ٿو. جڏهن تہ سيڪيولرزم، غير اسلامي ملڪن ۾ سيڪيولرزم جي نالي سان ۽ اسلامي ملڪن ۾ عام طور تي ٻين عنوانن ذريعي داخل ٿيڻ جي ڪوشش ڪندو

آهي، ڇو تہ ٻين ملڪن ۾ فرد جي آزادي راءِ جي اظهار جي آزادي ۽ مذهب کي انفرادي عمل تائين محدود رکڻ جي ڳالهہ ئي ڪافي پر ڪشش محسوس ٿئي ٿي، جڏهن تہ اسلامي معاشرن ۾ افراد جو تعلق سڀ کان اڳ مذهب سان ڪمزور ڪرڻ ضروري هوندو آهي. تنهنڪري تفريح جي نالي ۾ مسلمان نوجوانن کي لذت پسندي ۽ عيش عشرت ڏانهن راغب ڪرڻ لاءِ ڀرپور مهمون هلايون پيو وڃن، ڇو تہ ائين ڪرڻ سان ڪنهن بہ فرد کي ڪنهن بالاتر نصب العين لاءِ ڪم ڪرڻ ۽ ڪنهن مقصد لاءِ ايثار ڪرڻ کان روڪي سگهجي ٿو.

سيڪيولرزم جو ٻيو نشانو فرد کي بي مقصديت جي رستي تي هلائڻ آهي. ان لاءِ فرد جي آزادي جي ڳالهہ مختلف طريقن سان ڪئي ويندي آهي، سڏ سماء جا وسيلا خاص طور تي ٽيلي وزن ڏگهي منصوبہ بندي هيٺ ان مقصد حاصل ڪرڻ لاءِ ڪم ڪري رهيو آهي. اهڙا ڊراما ۽ گانا پيش ڪيا پيا وڃن جن ۾ چيو ويندو آهي تہ " منهنجي مرضي " آئون ڇا بہ ڪريان" ۽ جيئن تہ پاڪستاني ۽ مسلمان معاشري ۾ ڇوڪريون وڌيڪ فرمانبردار هونديون آهن تنهن ڪري اهڙا جملا گهڻو ڪري ڇوڪرين کان چوارايا ويندا آهن. بي مقصديت جي رستي تي هلائڻ لاءِ اثرائتو ۽ آسان طريقو بي حيائي کي پکيڙڻ بہ آهي. اهو ڪم اسان جا سڏ سماء جا ذريعي ائين ئي نٿاڪن پر گهڻي غور فڪر ۽ مضبوط رٿا بندي سان اهو ڪم ڪيو پيو وڃي . ان ۾ ڊراما ۽ انهن جا ڪردار، مذاڪرا ۽ انهن ۾ شريڪ ٿيندڙ حضرات، انهن جي ڳالهہ ٻولهہ جو نمونو لباس جي چونڊ رهڻي ڪهڻي جو طريقو ان مقصد هيٺ طئي ڪيا ويندا آهن، ان سلسلي وڏي استقامت سان هوريان هوريان بي حيائيءَ کي وڌايو پيو وڃي ڇو تہ اڄ ٽيليوزن تي ڪا خاتون ڪمپيئر يا ڊرامي ۾ ڪم ڪندڙ ڪا عورت جنهن لباس ۾ اچي ٿي، ڪي سال اڳ جيڪڏهن ان کي پيش ڪيو وڃي ها تہ شديد عوامي رد عمل جو خطرو هو. اڳي ايڪٽ پيڪٽ ڪنهن زناني ڪردار کي شلوار جي بدران

پتلون ٿي وي تي آندو ويندو هو ۽ ان وقت اهو خيال بہ رکيو ويندو هو تہ عورت کي تہ سندس قميض ڪافي ڊگهي رکي وڃي ۽ پوءِ آهستي آهستي اهڙن ڪردارن جو تعداد وڌندو ويو هوريان هوريان قميض ٿورو مٿي آندي ويئي ۽ هاڻي وڌيڪ مٿي ڪئي وئي آهي. اڳي عورت جي قميضن جو آستينون ننڍيون رکيون وينديون هيون ۽ پوءِ هوريان هوريان اهي آستينون ختم ڪري ڇڏيون ويون ۽ ڪي ڪي جهلڪيون تمام گهٽ ڪپڙن ۾ بہ ڏسڻ ۾ اچن ٿيون.

ڪي سال اڳ راقم تيار ڪپڙن جي دڪانن تي ڏٺو تہ نوجوان ڇوڪرين جا ويس وڳا نون ڊزائينن ۾ ۽ اعليٰ قسم جي ڪپڙن ۾ آهن، انهن ۾ شلوارن جي بدران پائجاما ۽ پتلونون آهن، ان وقت مون کي ڏاڍي حيرت ٿيندي هئي تہ پاڪستاني معاشري ۾ اهڙا ڪپڙا ڪير خريد ڪندو؟ پر انهيءَ دوران ٽيليوزن جي اشتهارن ۽ ڊرامن ۾ اهي لباس پهرايل ڇوڪريون ڏيکارڻ شروع ڪري ڇڏيون ويون شروعات ۾ ننڍين ننڍين ڇوڪرين کي پتلونون شوق خاطر پارائيندا رهيا ۽ هاڻي وڏين عورتن کي پتلونن سان ٽي وي تي آندو وڃي ٿو. حيا جئين تہ نياڻين م وڌيڪ هوندو آهي، تنهن ڪري ڊرامن ۾ ڇوڪرين جا لباس گهٽ ڪپڙن وارا ڪرائيندا پيا وڃن، هاڻي مورڳو محبت جي اظهار ۾ اڳرائي يا پيش قدمي ڇوڪريءَ جي طرفان ئي ڪرائي وڃي ٿي.

عيش ڪوشي جي واڌاري لاءِ بہ لڳاتار ڪوششون ڪيون پيون وڃن. ان ۾ اهم ڪردار سڏسماء جا ادارا آهن خاص طور تي ٽيليوين آهي جيڪو هر گهر ۾ هر بيڊ روم ۾ رکيل هوندو آهي، ڊرامن ۾ ڪنهن ڪمري جو منظر ڏيکاري ڪي جملا چورائڻا هوندا آهن تہ، پهرئين عاليشان گهر جو ٻاهريون منظر پوءِ وڏو لان، پوءِ وسيع ڊرائينگ روم جنهن ۾ قيمتي شوپيسن تي فوڪس ڪرڻ کانپوءِ ڪئيمرا ڪردارن تائين پهچندو آهي. ڪي پروگرام براندنيو ماڊلن جي ڪارن جو تعارف ڪرائڻ لاءِ هوندو آهي. اهڙي

طرح ماڻهن جي ذهن ۾ اها ڳالهه وهاريندا آهن ته عاليشان ۽ پرپور خوش زندگي ته اها آهي. ان جي معيار تائين پهچڻ جي ڪوشش ڪرڻ ۾ لڳي وڃو.

اهو معيار هڪڙي ماڻهوءَ جي ڪمائيءَ مان پورو نٿو ٿي سگهي تنهن ڪري عورتون جيڪي گهرن ۾ " بيڪار " ويٺيون آهن تن کي به پئيسي ڪمائڻ لاءِ ڪم ڪرڻ گهرجي، ٻار گهٽ پيدا ڪرڻ گهرجن. تعليم اها حاصل ڪرڻ گهرجي جنهن مان وڌ ۾ وڌ پئسا ڪمائي سگهجن ۽ جلدي ڪمائي سگهجن. ڍ

بي مقصديت جي رستي ۾ هڪ وڏي رنڊڪ مسلمان معاشرن جو خانداني نظام آهي. ڇو ته اهو نه رڳو ٻارن جي تربيت جو مرڪز آهي، پر اها تربيت انهن کي دين سان وابستگي سيکاري ٿي وڏن جي احترام، ننڍن تي شفقت، ٻين سان همدردي ۽ ايثار، اجتماعيت جي برقراري لاءِ ڪوشش، اهي سڀ ڳالهيون ماڻهو خاندان ۾ رهندي پاڻمرادو سکي ويندو آهي. تنهنڪري سيڪيولرسٽن جي نظر ۾ " فساد جي ان پاڙ " کي کوٽي ڪيڍڻ تمام ضروري آهي. خاندان جو بنياد مرد ۽ عورت جي گڏ رهڻ سان شروع ٿيندو آهي. ان ڪري عورتن جي حقن جي تبليغ وڏي واڪي زور شور سان ڪئي وڃي ٿي. پاڪستان ۾ گهرن توڙي معاشري ۾ عورتن جو احترام ڪيو ويندو آهي. پر عورتن جي حقن علمبردارن عورت مرد جي وچ ۾ تعصب کي وڌائي گهرن ۾ به پيدا ڪري ڇڏيو آهي. ٻاهر ته اهو تعصب سلن، فرقن، ذاتين ۽ قبيلن ۾ اڳي ئي موجود هو، پر هاڻي ان کي وڌائي گهرن ۾ به پيدا ڪيو ويو آهي. خانداني نظام جي استحڪام ختم ڪرڻ لاءِ ٻزرگن جي احترام ۾ ڪمي، پسند جي شادين ۽ اهڙن ٻين معاملن جي تبليغ به ذرائع ابلاغ مان زورشور سان جاري آهي.

بي مقصديت، بي حيائي، روايتن کان منهن موڙڻ، خانداني نظام جي پيچ ڊاهه، مغربي طرز جي رهڻي ڪهڻي، اهي سڀ ان خاص قسم جي

فڪر ۽ زندگيءَ جي نظام تي ٻڌل عالمگير نظرئي جا مختلف مظاهر آهن، انهن مقصدن حاصل ڪرڻ لاءِ حڪومتون، انهن جا وسيلا، غير سرڪاري تنظيمون، انهن جا مقامي ۽ بين الاقوامي وسيلا، سڌ سماء جا ادارا خاص طور تي ٽي وي چينل ۽ انٽرنيٽ جون بيشمار ويب سائيٽون ڪم رڌل آهن، انهن سڀني معاملن جي باري ۾ جيڪا ڳالهه گهڻو ڪري سڀ چون ٿا سا اها آهي ته اسان جيڪڏهن انهن سان نه هليا سين ته اسين دنيا کان ڪاٽجي ويندا سين، دنيا جا ماڻهو اسان جي باري ۾ ڇا چوندا وغيره وغيره_ اهو فڪر اصل ۾ عالمگيريت جي ان اصول کي مڃڻ جي نشاني آهي ته ساري دنيا جو ڪلچر ۽ فڪري توڙي علمي نظام هڪ جهڙو ٿيڻ گهرجي .

سنڌيڪار : عبدالهادي ٽيپو

محمد سلمان

(اڳوڻو نالو بنواري لال)

احمد اواهه : السلام عليڪم .

محمد سلمان : وعليڪم السلام

سوال: بابا سائين، موڪليو آهي تہ توهان جو انٽرويو ڪريان،

جواب : هائو_ مولانا صاحب جو بہ فون آيو هو.

سوال: مهرباني ڪري توهين پنهنجو پريوارڪ پريچي (تعارف)ڪرايو.؟

جواب : منهنجو پهريون جنم مظفر نگر جي ملهوپوره محلي ۾ ٿيو هو. اسين ذات جا دلت يعني چمار (گر گلا مئل جانورن جو چم لاهي وڪڻ وارا) آهيون. آئون 6 آگسٽ 1958ع تي ڄائو هوس. اها تاريخ اسڪول جي سرٽيفڪيٽ موجب آهي. اصل جنم تہ ٿي (ڄم جي تاريخ) جي خبر، هڪڙي گرگلي جي گهر، سو بہ پنجاهہ ورهيہ اڳ ڪيئن ٿي پئجي سگهي. پتاجي (منهنجو والد) ويچارو مزوريون ڪندو هو. پر جڏهن وڏيڪ ڪمزور ٿي پيو تہ ڀاڄيون وڪڻي گذر بسر ڪندو هو. سند نالو اتر سنگهہ هو.

هن منهنجو نالو بنواري لال رکيو. اسان جي خاندان ۾ پڙهڻ پڙهائڻ جو رواج ڪو نہ هو. منهنجو مامون هڪڙي بينڪ ۾ پٽيوالو هو ۽ اٺون درجو پڙهيل هو. هن منهنجي پڙهائي لاءِ ڪوشش ورتي ۽ آئون پنهنجي خاندان ۾ ٻارهون ڪلاس پاس ڪرڻ وارو پهريون ڇوڪرو هوس. ۽ پوءِ ٽائيپنگ بہ سکي ورتيم، ۽ ان جي آڌار تي مونکي پوليس کاتي ۾ ڪلارڪ جي نوڪري ملي وئي، ڏاڍي وپريت اسٿتي (مخالف ماحول) ۾ پڙهيس. اسڪول جو هيڊ ماسٽر هڪڙو پنڊت جي هو. مون کي ايڏو تہ ذليل ڪندو هو جو ڪيترا ڀيرا زهر کائڻ لاءِ دل ڪندي هئي، ڪلاس ۾ سڀني کان پويان

وهاريندو هو ۽ ڏاڍو بدشد ڳالهائيندو هو. اسين ماڻهو ساري ڄمار اڇي ذات وارن جي هٿان ذليل ٿيندا رهيا آهيون. 25 سالن ۾ منهنجيون هڪ سؤ سٺ ٽاڻن ۾ بدليون ٿيون. توهان جي رتن پور واري ٿاڻي تي بہ آئون رهي چڪو آهيان، اتي ئي مون کي هيڊمحرر جي ترقي ملي هئي . منهنجو ٻيو جنم (پيدائش) اڄ کان ڏهہ مهينا اڳ 18 جولاءِ تي ٿيو هو.

سوال : انهيءَ ٻئي جنم جي خبر تہ اسان سڀني کي آهي، پر ان جي باري ۾ توهين پنهنجي واتان ڪجهہ ٻڌايو.يعني پنهنجي اسلام قبول ڪرڻ بابت پنهنجي آتم ڪهاڻي ٻڌايو؟

جواب : جئين تہ اها خبر تہ توهان کي بہ آهي تہ بهار جي وڏي ڊاڪٽر جي ڌيءَ ميرٺ جي ڪاليج ۾ پڙهندي هئي ۽ پنهنجي پڦي جي گهر رهندي هئي، ان جا غلط تعلقات هڪڙي مسلمان ڇوڪري سان ٿي پيا. ڇوڪري جو نالو بلال هو. ڳالهيون اڳتي وڌيون تہ ٻنهي پهہ ڪيو تہ پاڻ ۾ شادي ڪنداسين هڪڙي ڏينهن ڇوڪري پڦيءَ جي گهران نڪري ڇوڪري وٽ آئي تہ مون کي مسلمان ڪري مون سان شادي ڪريو. ڇوڪريو سادو سودو ۽ ڪمزور دل جو هو. هن انڪار ڪيو. تہ منهنجا گهر وارا توکي پاڻ سان ڪونہ رهائيندا ۽ منهنجيون حالتون اهڙيون ڪونہ آهن جو ڪنهن ٻئي هنڌ توکي رهائي سگهان، ڇوڪريءَ ڳالهہ نہ مڃي ۽ چيائين تہ جي شادي نہ ڪندين تہ آئون زهر کائي پاڻ ماري ڇڏينديس، ڇوڪرو مجبور ٿي پيو. ڪيترن هنڌن تي شادي ۽ نڪاح ڪرائڻ لاءِ ڪيس وٺي ويو. پر ڪو بہ اهو ڪم ڪرڻ لاءِ تيار نہ ٿيو. ڪنهن ماڻهو مشورو ڏنو تہ ڦلت وڃ هو ڦلت پهتو مولانا ڪليم صاحب سندس سر بستو احوال ٻڌو. ڇوڪريءَ کان بہ چڱي طرح پڇا ڳاڇا ڪيائين، هن چيو تہ منهنجا گهر وارا تہ تيار ٿي ويندا. منهنجي پيءُ تہ اڄ مسلمان آهي. روزانو قرآن شريف پڙهندو آهي، حضرت (مولانا ڪليم) ڪلمو پڙهائي انهن جو نڪاح ڪرائي ڇڏيو ۽ وڌيڪ قانوني ڪاروائي پوري ڪرائڻ جو مشورو ڏنائين، ڇوڪرو ڏاڍو سادو هو

چوڻ لڳو تہ منهنجو تہ ڪو بہ ٺڪاڻو ڪونهي، نانا ڪلڪتي ۾ رهندو آهي، مون سوچيو اوڏانهن هليو وڃان، فون تي ڳالهايم تہ هن صاف منع ڪري ڇڏيو. منهنجا گهر وارا مون کي اچڻ ڪونہ ڏيندا.مولانا چيو تہ تنهنجا گهر وارا توکي ڇا رکن تہ اسين ڪيئن رکي سگهون ٿا؟ اتي هو سڏڪا ڀري روئڻ لڳو. حضرت صاحب کي رحم اچي ويو. هن انهن کي ٻہ چار ڏينهن پاڻ وٽ ٿلت ۾ رهائي دهلي موڪلي ڇڏيو ۽ اتي انهن کي هڪڙو ڪمرو ڀاڙي تي وٺي ڏنو ۽ پنهنجي پيڻ جي ذريعي ڇوڪريءَ جي اسلامي تعليم جو بندوبست ڪري ڇڏيائين: ڇوڪريءَ جو نالو ثناء رکيو ويو. مولانا صاحب جي پيڻ ٿوري وقت ۾ ئي ڇوڪريءَ کي اسلام سمجهائي ڇڏيو ايتريقدر جو هن لاءِ ايمان بلال کان بہ وڌيڪ پيارو ٿي پيو. ڇوڪريءَ جي پڦي، بلال ۽ سندس گهر وارن جي برخلاف ٿاڻي ۾ اغواء جي رپورٽ درج ڪرائي ڇڏي. بهار جو هڪڙو سينيئر آءِ پي ايس آفيسر، ڇوڪريءَ وارن جو مائٽ هو. هن ميرٺ جي ايس ايس پي تي زوربار وڌو تہ ڇوڪريءَ کي هٿ ڪريو. بلال جي پيءَ ۽ گهروارن کي پوليس جهلي وئي، مولانا صاحب گهٽوئي چيو هو پر بلال پنهنجي سستي ۽ بي همتي جي ڪري قانوني ڪاروائي ڪانہ ڪرائي. ڇوڪريءَ ٿاڻي ۾ فون ڪيو تہ آئون گريجويٽ آهيان ۽ مون پنهنجي آزاد مرضي ۽ رضا خوشيءَ سان شادي ڪئي آهي، پر ٿاڻي وارن تي ان جو ڪو بہ اثر ڪونہ ٿيو. بلال جي وڏي ڀاءُ جيئن تيئن ڪري مولانا صاحب جو فون نمبر هٿ ڪري مولانا صاحب فون ڪيو تہ بلال جو ڏس پتو ڏيو تہ اسين قانوني ڪاروائي لاءِ ڪاغذ تيار ڪرايون ۽ ٿاڻي ۾ ڏيئي پنهنجي گهر وارن کي ڇڏارايون. مولانا ان وقت ممبئي ۾ هو. هن مشورو ڏنو تہ ٻن ڏينهن کان پوءِ بلال دهلي جي فلاڻي مسجد ۾ ايندو. توهين ساڻس ملجو منهنجو پيٽوبو توهان کي هن سان ملائيندو.

ٻنپهرن جي نماز ۾ بلال مسجد ۾ ڪونہ پهتو. بلال جو ڀاءُ پڇائون ڪندي ڪندي مولانا صاحب جي دهلي واري گهر، پهچي ويو. اتي گهر وارن

هن کي چيو تہ اسين ڪنهن بہ بلال کي نٿا سڃاڻون. اتي هن وري مولانا صاحب کي فون ڪيو. مولانا صاحب گهر وارن کي بلال کي ڪنهن طرح ڳولهي ڪيس سندس ڀاءُ سان ملائڻ لاءِ چيو.پوليس تي دٻاءُ پيو تہ انهن بلال جي ڀاءَ کي بہ گرفتار ڪري ورتو. انهن زور بہ ڏنو ۽ لالچ بہ ڏنائون تہ اسان کي ٻانهن گهرجي، جيڪڏهن توهين اسان کي ڇوڪريءَ جو ڏس پتو ڏيو تہ اسين سڀني کي ڇڏي ڏينداسون. بلال جي ڀاء پاڻ ڇڏائڻ جي لالچ ۾ اچي ٿاڻي جي انچارج کي ٻڌايو تہ ڇوڪري دهلي ۾ آهي. هو ڇوڪريءَ جي ڀاءُ کي وٺي رات جو دهلي پهتا ۽ 17 جولاءِ تي رات جو ساڍي ٽين بجي ٻٽلا هائوس تي حضرت صاحب جي گهر تي ڇاپو هنيائون. مولانا صاحب ڪنهن جي وفات تي وڃڻ جي تياري ڪري رهيو هو. پوليس گهرجي تلاشي ورتي ۽ مولانا صاحب کان بلال جو پتو معلوم ڪيو. مولانا ٻڌايو تہ بلال هنن وٽ ڪونهي، ڪالهہ هن جو فون آيو هو ۽ رنو پئي تہ مون کان ڪمرو خالي ڪرائي ورتو اٿن. هاڻي آئون ڇا ڪريان؟ مولانا صاحب کيس پنجاب جي هڪڙي دوست جو نمبر ڏنو تہ اتي وڃي ڪوشش ڪر. هو اتي ڪمري جو بہ بندوبست ڪندو ۽ ڪا نوڪري بہ وٺي ڏيندو. پوليس مولانا صاحب کي پاڻ سان جامعہ نگر چونڪي وٺي وئي ۽ پوءِ جلدي ميرٺ ٿاڻي ڏانهن رواني ٿي وئي. مولانا صاحب جو موبائيل فون بہ پنهنجي قبضي ۾ وٺي ڇڏيائون. مولانا صاحب پوءِ ٻڌايو تہ زندگيءَ ۾ پوليس سان اهڙو واسطو پهريون ڀيرو پيو هو. يڪدم خيال آيو تہ دعوت هر مشڪل جو علاج آهي سو مون دعوت جي ڳالهہ شروع ڪئي. ٿاڻي جو انچارج موتلا صاحب ۽ حضرت صاحب ساٻئيءَ گاڏيءَ ۾ ويٺل هئا. مولانا صاحب ٿاڻي جي انچارج کان معلوم ڪيو تہ توهين پوليس وارا آهيو يا انسان يڪدم جواب ڏنو تہ اسين انسان پهرئين آهيون، پوليس وارا پوءِ. مولانا صاحب ! اسين جبل جا رهاڪو آهيون. اترا کنڊ جا جابلو ماڻهو سڀ کان اڳ انسان هوندا آهن. مولانا صاحب کيس چيو تہ مون ڏانهن ڏسو منهنجي منهن ۾ توهان کي ڏوهہ وارو ڏسڻ ۾ اچي ٿو ڇا

آئون ڪا ڇوڪريءَ اغوا ڪري سگهان ٿو؟ موتلا صاحب چوڻ لڳو, سر اسان توهان جي ڪا انادر (بي عزت) تہ ڪونہ ڪئي آهي توهان پوليس جي مدد ڪريو اسان کي فقط ڇوڪري گهرجي, اسان تي وڏو بار آهي.

مولانا صاحب چيو تہ اهو ڪو وقت آهي جو توهين ڪنهن شريف ماڻهوءَ کي رات جو ٽين بجي بنا ڏوهہ جي ٿاڻي وٺي پيا وڃو. مولانا صاحب مراد نگر مسجد ۾ نماز پڙهڻ جي اجازت گهري تہ موتلا جيءَ هٽ ٻڌي چوڻ لڳو, سر آئون مسجد ۾ نماز پڙهڻ جي اجازت ڏئي نٿو سگهان, توهين رستي ۾ ڪٿي نماز پڙهجو, گاڏيءَ ۾ تڏو آهي. مولانا صاحب چيو , نماز تہ توهان کي بہ پڙهڻ گهرجي, هڪڙي مالڪ وٽ توهان کي بہ حاضر ٿيڻو آهي, اتي توهان کان پڇا ٿيندي تہ توهان نماز ڇو نہ پڙهي مولانا صاحب کيس اسلام جون ڳالهيون ٻڌائيندو رهيو ڪجهہ دير کان پوءِ ٿاڻي ۾ پهچي ويا ٿاڻي ۾ موتلا صاحب, مولانا صاحب کي ڪرسيءَ تي وهاري, سپاهيءَ کي چانهہ بسڪوٽ آڻڻ لاءِ چيو, مولانا صاحب منع ڪئي تہ اسين پوليس وارن جي چانهہ ڪونہ پيئندا آهيون. پر موتلا صاحب جي, چيو تہ چانهہ واري کان پڇيو تہ اسين کيس ڪئين پئيسا ڏيندا آهيون, توهين سنتوشٽ (مطمئن) هجو تہ چانهہ پيو نہ تہ چانهہ جا پئيسا توهين پاڻ ڏئي ڇڏجو, موتلا جي وهنجڻ ۽ نبرن لاءِ ميرٺ هليو ويو, ٿوري دير کان پوءِ مولانا صاحب جو پيٽويو ۽ بہ وڪيل بہ اچي ويا. مولانا صاحب هنن سان ڳالهيون پڻ ڪيون, مولانا صاحب ٻڌايو تہ, ايتري ۾ هڪڙو سنتري آيو ۽ چوڻ لڳو تہ مولانا صاحب توهين پنهنجي ڪرسي ڪٺي اندر وڃي ڏار وهو, مولانا صاحب سوچيو تہ, ٿاڻي ۾ پنهنجي عزت بچائڻ گهرجي , سو هو اندر هليو ويو, اصل ڳالهہ هي آهي, ادا ! تہ منهنجي مالڪ کي مون مظلوم تي رحم اچي ويو, جو ڪوه کي گرفتار ڪري اجايل وٽ موڪلي ڇڏيائين, آئون پنهنجي زبردست سپاهي سان بحث ڪري رهيو هوس, هو اهلاوت چودري هو, مون کي چيو تہ توهان وٽ ٿوري تعليم سمجهہ وڏيڪ آهي, نہ تہ هونئن ڪم تہ سڀ اسين ڪريون

ٿا. مون چيو " مياں صاحب ! مندر اسين ٺاهيون, مسجدون اسين ٺاهيون, سمورا ڪم اسين ڪريون, جڏهن جڙي تيار ٿي وڃن تہ اسان کي اندر اچڻ پير پائڻ بہ نٿا ڏين " اتي مولانا صاحب چيو تہ مندرن جي ڳالهہ تہ توهين مڄ ٿا ڇئو, مسجدن ۾ اها ڳالهہ ڪانهي توهين ڪنهن بہ مسجد ۾ امام جي پويان هليا وڃو ڪوبہ توهان کي ڪونہ جهلندو, توهين هندو سڃاٽپ سان ئي دهلي جي جامع مسجد ۾ هليا وڃو, توهان کي امام جي پويان بيهي نماز پڙهڻ کان ڪو بہ ڪو نہ روڪيندو, مون چيو مولانا صاحب ! اصل ۾ اسين چمار (گر گلا) آهيون, آئون توهان کي پنهنجا ڏک ٻڌائي ڪونہ ٿو سگهان, تہ مون کي اسڪول ۾ ماستر صاحب سيني کان پويان وهاريندو, آواز سنهو هو انهي ڪري جي ڪو سوال پڇندو هوس تہ مون تي گارين جو وسڪارو لاهي ڏيندو هو, ڪيترا ڀيرا دل ۾ آيو تہ مالڪ سائين, اسان کي هندو ڇو ڪونہ بنايو ڪيترا ڀيرا خيال آيو تہ ٻڌ يا مسلمان ٿي وڃان تہ چڱو آهي.

مولانا صاحب چيو تہ ٻڌ ٿيڻ کان پوءِ بہ امبيدڪر جي, جو مسئلو حل ڪونہ ٿيو, هن پاڻ ڪتاب ۾ لکيو آهي تہ مسلمان ٿيڻ ئي مسئلي جو حل آهي. اتي مون چيو تہ اسان کي تہ ڪو مسلمان ڪرڻ وارو بہ ڪونہ ٿو لڀي, مولانا صاحب ٺهہ پهہ چيو تہ اڄهو آئون اچي ويو آهيان, نہ, مون چيو " مولانا صاحب ! توهان کي پوڳ لڳو آهي ۽ آئون اندر ۾ پيو سڙان آئون بلڪل سيريس ڳالهہ ٿو ڪريان مولوي صاحب چيو تہ " آئون توهان کان بہ سو ڀيرا وڌيڪ سيريس (سنجيدو) آهيان ۽ چوڻ لڳو تہ پڙهو ڪلمو لا الہ الا الله محمد الرسول الله " پڙهو جلدي پڙهو ۽ هينئر ئي مسلمان ٿي وڃو " مون چيو تہ اهو تہ مون کي ياد آهي, مولانا چيو تہ مون کي پڙهي ٻڌايو, مون ڪلمو پڙهي ٻڌايو. مولانا صاحب چيو هاڻي انهن لفظن کي نيت سان سچي دل سان پڙهو, اهو خيال ڪريو تہ قرآن جيڪو مالڪ جو سنوڌان (منشور) آهي, ان جي شيٿ (قسم نامو) ڪڻڻ لاءِ پڙهان پيو. آئون هن منشور کي مڃان ٿو " مولانا صاحب جي چوڻ تي مون پڙهيو, مولانا چيو تہ, " بس هاڻي توهين

مسلمان ٿي ويا آهيو“ مون چيو تہ ، ” هاڻي مون کي مسلمان ٿيڻ کان پوءِ ڇا ڪرڻو پوندو ؟ “ مولانا صاحب چيو تہ ” مسلمان ٿيڻ لاءِ ڪجھہ بہ ڪرڻو ڪونهي، البتہ سٺو مسلمان ٿيڻ لاءِ اسلام کي پڙهڻ پوندو، نماز سکو، صفائيءَ جو اسلامي طريقو سکڻو پوندو “ مون چيو ” پوءِ ڪيڏانهن وڃڻو پوندو ؟ مولانا صاحب چيو تہ ” ڦلت اچي وڃجو “ مون چيو تہ ڦلت اهو جيڪو رتن پور ٿاڻي جي حد ۾ آهي، جتي هڪڙو وڏو مدرسو بہ آهي جتي جو هڪڙو مولانا ڏاڍو مشهور آهي، مولانا چيو ” هائو اهو ئي “ مولانا صاحب چيو تہ “ فون نمبر لکي وٺو چڱو ٿيندو جو منهنجي اتي هوندي توهين اچو احمد ڀاءَ ! آئون بيان نٿو ڪري سگهان تہ ڪلمو پڙهي مون کي ائين لڳو جيئن مون هڪڙي تنگ ۽ ٻوساٽيل زندگيءَ مان نڪري نئين جڳت (جهان) ۾ جنم ورتو آهي.

مولانا صاحب ٻڌايو تہ هن جيئن ئي مون کي ڪلمو پڙهايو، موتلا صاحب وٽ هوم سيڪريٽري ۽ ڪيترن ليڊرن ۽ آفيسرن جا فون آيا ۽ هن وري ٿاڻي ۾ انسپيڪٽر صاحب کي فون ڪيو، موتلا صاحب انسپيڪٽر صاحب کي چيو تہ مولانا صاحب کي احترام سان آفيس ۾ وهاريو ۽ کيس ناشتو وغيره ڪرايو، آئون اچان ٿو“

موتلا جي آيو، مولانا صاحب سان معذرت ڪيائين تہ پوليس کي اصل ڳالهہ معلوم ڪا نہ هئي. هاڻي توهين باعزت وڃي سگهو ٿا. توهان کي عرض آهي تہ توهين ڪا جوابي ڪاروائي نہ ڪجو“ ان وقت مون ائين لڳو تہ منهنجي مالڪ سائين مون کي تنگي ۽ ظلم مان ٻاهر ڪڍڻ لاءِ مولانا صاحب کي گرفتار ڪرائي هيڏانهن موڪليو هو. مولانا صاحب سان اها ڳالهہ ڪيم تہ ڇوڙڻ لڳو تہ توهين مون کي ائين ئي سڏائي وٺو ها. رات جو ٽين بجي ڪلمو پڙهائڻ لاءِ گرفتار ڇو ڪريو آئون ڪهڙي زبان سان مالڪ سائينءَ جو شڪر ادا ڪريان !

سوال : ان کان پوءِ موتلا جي جو ڇا ٿيو؟

جواب : اخبارن ۾ مولانا صاحب جي گرفتاري جي خبر ڇپجي وئي. فون تي فونون اچڻ شروع ٿي ويون موتلا جي ۽ انسپيڪٽر جا ٽرانسفر ٿيا، تقريبا سڄو ٿاڻو بدلي ٿيو، منهنجي بہ ٽرانسفر ٿي وئي، موتلا صاحب پنهنجو سامان کڻڻ لاءِ آيو تہ آئون ساڻس ملڻ لاءِ ويس، ڇوڙڻ لڳو، ” ڇا مولانا صاحب جي منهن مان ڏوهہ ظاهر ٿيو پئي؟ آئون بيان نٿو ڪري سگهان، مون تي جڻ وڄ ڪري پئي. دل مان آواز آيو “ تو ڪهڙي ماڻهوءَ (وڏي ماڻهوءَ) تي هٿ وڌو هو ۽ وري آفيسرن جي دٻاءُ کان بچڻ لاءِ تو مولانا صاحب جو نالو ايف آءِ آر ۾ بہ لکي ڇڏيو تہ مولانا صاحب کي سڄي معاملي جو علم هو، منهنجي اندر مان آواز آيو تہ بنواري لال اها ڇوڪريءَ تہ مسلمان ٿي پر اسان سڀني کي مسلمان ٿيڻو پوندو“ مون کيس مولانا صاحب جو لکيل ڪتابڙو ” توهان جي امانت“ بہ ڏنو ڪجھہ ڏينهن کان پوءِ هن جو فون آيو تہ اسلام جي تعارف تي ڪو ٻيو ڪتاب بہ وڏي موڪل ،

سوال : پوءِ توهان اسلام جي وڌيڪ تعليم لاءِ ڇا ڪيو؟

جواب : سڀ کان اڳ مولانا صاحب جي ڳالهہ جي جاچ وٺڻ لاءِ هڪڙي ڏينهن جي موڪل ورتيم ۽ ڏوتي پائي، تلڪ لڳائي، دهليءَ جي جامع مسجد ۾ اندر هليو ويس

ان وقت يارنهن ٿي رهيا هئا، نماز جو وقت پڇيم تہ ماڻهن ٻڌايو تہ اڄا اڍائي ڪلاڪ کن آهن جماعت ٿيڻ ۾، باقي ايڪلي نماز جڏهن بہ دل چوي پڙهي سگهو ٿا. آئون امام صاحب جي بلڪل پويان واري جاءِ تي ويهي رهيس، ڪلاڪ کن کان پوءِ اذان ٿي. ماڻهن مون کي چيو تہ نماز ٿيڻ واري آهي توهين ٿوري دير لاءِ هتان ٻئي پاسي هليا وڃو ، مون چيو تہ آئون چمار گر گلو آهيان هندو مذهب وارا مون کي مندر ۾ وڃڻ نٿا ڏين، اڄ مسجد ڏسڻ آيو آهيان، اذان ڏيڻ واري ميان جي جو مصلو وڇايل هو ان کي انهن کڻي چنبي وري وڇايو ۽ مون کي چيائون تہ هتي ويهو مون امام صاحب جي پويان نماز پڙهي، ماڻهن کي خبر پئي تہ آئون چمار گرگلو آهيان تہ ڏاڍا

خوش ٿيا. گھڻا ماڻھو مون سان پاڪر پائي مليا، ان وقت مون کي اسلام جي مچائي تي پورو پورو يقين ويو. پوءِ آئون گھر آيس ۽ سڀني گھر وارن کي ٻڌايم، سڀ خوش ٿيا، ۽ مون ڦلت ۾ مولانا صاحب کان وقت وٺي چئني ٻارن ۽ گھر واريءَ کي ڪلمو پڙھايو.

سوال : توھان جي خاندان وارن مخالفت ڪا نہ ڪئي؟

جواب : اسان جا ڪي مائٽ مظفرنگر ۾ رھن ٿا، پر اسان جو انھن سان رابطو گھٽو ڪونھي، پر من کي پڪ آھي تہ جڏھن ڪين سچائيءَ جي خبر پوندي تہ ھو مخالفت جي بدران اسلام جي ڇانو ۾ اچي بيحد خوش ٿيندا، آئون پاڻ بہ ائين ئي محسوس ڪريان ٿو ڄڻ مون کي ڦاھيءَ کان آزادي ملي آھي.

سوال : دين سکھڻ جي لاءِ توھان ڇا ڇا ڪيو؟

جواب مون مولانا صاحب سان ڳالھايو آھي، انشاء الله جلد ئي موڪل وٺي چار مھينا ڪنھن مدرسي ۾ اسلام جون ڳالھيون پڙھندس، نالو بدلائڻ لاءِ درخواست ڏئي ڇڏي اٿم، مون ڪتاب پڙھڻ بہ شروع ڪري ڇڏيا آھن. مولانا صاحب مون کي پنجاھہ ڪتابن جي فھرست ٺاھي ڏني آھي، جيڪي ھنديءَ ۾ ملن ٿا، انھن مان پنجويھہ مون ورتا آھن سٺ سٺ ڪري پڙھان پيو. ھر سٺ پڙھڻ تي مالڪ آڏو شڪر ادا ڪندي سجدي ڪرڻ لاءِ دل چوي ٿي.

سوال : ارمغان رسالو پڙھندڙن لاءِ ڪو پيغام ڏيندا ؟

جواب : مولانا صاحب، آئون اڃان تہ عمر ۾ ٻار آھن. منھنجي عمر منھنجي عمر بہ مھينا مس ٿي آھي، ٻن مھينن جو ٻار ڇا ٿو چئي سگھي؟ رڳو ھڪڙي ڳالھہ سوچيان ٿو تہ دنيا ۾ اڄ اٽڪل ہہ ارب، نہ تہ بہ گھٽ ۾ گھٽ ڏيڍ ارب دلت، ڪاراءِ بيڪ ورڊ ڏتڙيل راوڏيا لوڪ موجود آھن. انھن جي ڏکن ڏاکڙن جو علاج فقط اسلام آھي. اسلام انھن کي مظلوميت کان بچائي سگھي ٿو. جيڪڏھن مسلمان انھن کي انصاف ۽ برابريءَ جو احساس ڏيارين ۽ اسلام جو تعارف پنھنجي اخلاق سان ڪرائين تہ اھي سڀئي اسلام قبول ڪري وٺندا _ ۽ اھي سڀني ڇڇريل ڇيپاٽيل سماج جا ماڻھو اونچ نيچ

جي ظلم کان بچي مون وانگر محسوس ڪندا تہ ڪين ڦاھي کان خلاصي ملي آھي. تنھنڪري ہہ ارب انسانن تي مسلمان ضرور ڪھل ڪن.

سوال : توھان پنھنجو اسلامي نالو ڪو نہ ٻڌايو؟

جواب : مولانا صاحب منھنجو نالو محمد سلمان رکيو آھي، اھو مون کي ڏاڍو وڻي ٿو.

سوال : وڏي مھرباني سلمان صاحب توھان کي تہ ٻوڳن ۾ ئي ھدايت نصيب ٿي وئي.

جواب : توھان جي بہ وڏي مھرباني توھان چئو ٿا تہ، مون کي اسلام ٻوڳن ۾ مليو آھي، پر منھنجي الله مون تي ڪرم ڪري ھڪڙي مھمان داعيءَ جي عزت داءَ تي لڳائي ڪيس مون لاءِ گرفتار ڪري مون ڏانھن موڪليو. مون بيحد خوش آھي تہ دنيا جا ماڻھو اسان کي نيچ سمجھن ٿا، ڀلي سمجھن، پر اسان جو مالڪ تہ اسان سان پيار ڪري ٿو. مولانا صاحب پاڻ چيو پئي تہ ڪلمو پڙھائڻ کان پوءِ مون کي موتلا صاحب لاءِ اھڙي طرح گرفتار ڪرڻ تي ڪاوڙ جي بدران پيار محسوس ٿيو. دل ۾ خيال آيو ۽ الله سائينءَ کان دعا بہ گھريم تہ اي منھنجا الله، ھڪڙي ماڻھوءَ جي ايمان آڻڻ جي عيوض جيڪڏھن مون کي ڪي ورھيہ جيل ۾ رھڻو پوي تہ بہ مون کي قبول آھي، ھتي تہ ھڪڙي خاندان جو اسلام تي اچڻ، ٿورن ڪلاڪن جي عيوض، تمام سستو سودو آھي.

سوال : ھڪڙي ڳالھہ رھجي وئي، توھان پنھنجي خاندان بابت ڀا سو چيو آھي توھان کي ان سلسلي ۾ ڪم ڪرڻ گھرجي ڇو تہ ھاڻي توھين مسلمان آھيو.؟

جواب : اھو بلڪل سچ آھي. مولانا صاحب ھر ملاقات ۾ ان تي زور ڏيندا آھن. مون بہ ڪتابڙا، ھڪڙو " توھان تعداد ۾ ڇپارايا آھن. اميد اٿم تہ جي ھزارين نہ، تہ بہ سوين ماڻھو، اسان جي سماج جا ماڻھو، اونچ نيچ جي ظلم ۽ ڦاھي کان پاڻ ڇڏائي اسلام ۾ ايندا. توھين بہ دعا ڪريو. مون کي اسلام بابت پڙھڻو آھي، قرآن پاڪ پڙھڻ شروع ڪيو اٿم.